

نقش مساکن سنتی روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی در توسعه پایدار روستاهای غرب مازندران (رامسر - تنکابن)

نصراله مولائی هاشجین* - دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رشت، گروه جغرافیا، رشت، ایران
معصومه حسین‌نژاد - دانش آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه ایروان، ایروان، ارمنستان

پذیرش نهایی: ۹۱/۳/۲۵

دریافت مقاله: ۹۰/۸/۲

چکیده

روستاهای ایران با داشتن پیشینه تاریخی و فرهنگی غنی، جایگاه مناسبی برای جذب گردشگر محسوب می‌شوند. گردشگری روستایی که بر مبنای بهره برداری از هویت فرهنگی یک روستا استوار شده است، می‌تواند ما را به سمت شناخت درک و ارتباط برقرار کردن با عناصر بومی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی روستا در جهت توسعه گردشگری پایدار روستایی سوق دهد. بدین منظور، پژوهش حاضر نقش مساکن سنتی روستاهای کوهپایه و کوهستانی را از دیدگاه مسئولان مرتبط با روستا، گردشگران و ساکنین نواحی روستایی شهرستان‌های تنکابن و رامسر به عنوان جامعه میزبان، مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و در پی آن است تا نقش مساکن سنتی را در توسعه پایدار روستایی غرب مازندران مشخص نماید. با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی مبتنی بر نگرش سیستمی برای جمع‌آوری اطلاعات داده‌ها از مطالعات اسنادی - کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که از دیدگاه ساکنین، مسئولین و گردشگران، گردشگری در افزایش درآمد ساکنین روستا و بهبود وضعیت اقتصادی آنان، همچنین در ایجاد فرصت‌های اشتغال در روستاها تأثیر بسیاری داشته است و مساکن سنتی کوهپایه و کوهستان توانسته است با کارکردهای مختلف و با بهره‌گیری از جاذبه‌های طبیعی در جذب گردشگر و توسعه گردشگری در ناحیه مورد مطالعه تأثیرگذار باشد. براساس آزمون کای دو (χ^2) بین تأثیر گردشگری با افزایش درآمد ساکنین روستا، نقش مسکن سنتی در توسعه توریسم روستایی و همچنین ایجاد دهکده گردشگری جهت حفظ این مساکن، رابطه معناداری وجود دارد.

واژگان کلیدی: گردشگری پایدار، روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی، مساکن سنتی، دهکده گردشگری، مازندران.

۱. مقدمه

امروزه با افزایش امکانات زندگی مانند: انواع وسایل حمل و نقل، افزایش اوقات فراغت، درآمد و طول عمر مردم، افراد بیش از هر زمان دیگری به گردش و مسافرت می‌پردازند. به ویژه ساکنان نقاط شهری به دلیل آلودگی شهرها و مشکلات ناشی از زندگی ماشینی بیشتر به مسافرت و گردش در دامان طبیعت و نقاط آرام در نواحی روستایی علاقمند هستند. مکمل جاذبه‌های طبیعی گسترده و متنوع، فرهنگ غنی و آثار با ارزش تاریخی، روستا از کانون‌های دارای پتانسیل بالقوه مهم برای توسعه گردشگری است.

روستاهای شمال کشور از گذشته محل حضور گردشگران بوده است و علاوه بر دارا بودن جاذبه‌های طبیعی، عناصر موجود در روستاها نیز توانسته است زمینه جذب گردشگر را تشدید نماید که مسکن روستایی یکی از عناصر مهم و کارآمد در جهت توسعه گردشگری روستایی است. از آنجایی که معماری هر ملتی خاص همان ملت و متناسب با فرهنگ آن مردم است و نمی‌توان یکباره به دلایل اقتصادی یا سیاسی در سبک معماری تغییرات ناگهانی ایجاد کرد (موسوی و صالحی، ۱۳۸۴). با ورود تکنولوژی مدرن، تأثیرپذیری از گردشگری و تغییرساختار تولیدی، تحولات گسترده‌ای در مناطق روستایی به خصوص در امر مسکن به چشم می‌خورد که سبب دگرگونی و تحول در نتیجه نابودی مساکن سنتی روستایی شده است و روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی غرب مازندران نیز از این تغییرات بی‌بهره نبوده‌اند. از این رو هدف اصلی تحقیق حاضر، بررسی و مطالعه در خصوص مساکن روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی واقع در غرب مازندران است. زیرا مساکن سنتی این ناحیه از شیوه معماری و سبک ساخت و ساز منحصر به فردی برخوردارند که این شیوه معماری برگرفته از سنت‌ها و فرهنگ روستاییان و به تبعیت از ویژگی‌های طبیعی محدوده مورد مطالعه است و توانسته است که چشم‌اندازی زیبا از تلفیق طبیعت و فعالیت‌های انسان مانند، مسکن سنتی به ارمغان آورد و غنای فرهنگی و گردشگری را دوچندان کند. بنابراین شناسایی، ثبت، معرفی و احیای مساکن سنتی روستایی ناحیه مورد مطالعه می‌تواند ما را در رسیدن به اهداف توسعه توریسم روستایی یاری نماید و ضروری است، مجموعه‌ای که در برگیرنده از تیپ‌های گوناگونی از مساکن روستایی منطقه است همراه با حفظ کارکردهای خویش جهت عرضه و احیاء سنت‌ها، فرهنگ و شیوه‌های معماری در مکانی مناسب به صورت یک اکوموزه (دهکده گردشگری) در نظر گرفته شود تا علاوه بر جذب گردشگر، توسعه توریسم روستایی و رونق اقتصادی منطقه، از نابودی مساکن سنتی نیز جلوگیری نماید.

۲. مروری بر ادبیات تحقیق

۲-۱. پیشینه تحقیق

کرولین آشلی^۱ (۲۰۰۰)، در تحقیقی با عنوان تأثیرات گردشگری بر روی معیشت روستاییان دامنه وسیعی از اثرات گردشگری را بر روی معیشت روستاییان ساکن در قسمت‌های مختلف نامبیا را بررسی کرده است (مهدوی، ۱۳۸۱: ۸۲). ریچارد و جولیا شارپلی (۱۹۹۷) در کتاب مقدمه‌ای بر گردشگری روستایی تا حدود زیادی مفهوم گردشگری روستایی و حدود و قلمرو

1. Ashley. C

آن و نیز چگونگی برنامه‌ریزی گردشگری در نواحی روستایی را تبیین می‌کنند و رشد و توسعه گردشگری روستایی را به عنوان بخش مهمی از گردشگری در توسعه اقتصادی - اجتماعی و بازسازی مناطق روستایی تأکید می‌کند. جنی هالند، میشل بادین و لوئیز داکسی (۲۰۰۳) در تحقیقی تحت عنوان توسعه گردشگری در نواحی روستایی فقیر متنوع‌سازی تولیدات و گسترش منافع برای روستاها در اوگاندا و جمهوری چک اسلواکی با بیان ویژگی‌های عمده مناطق روستایی از جمله گسترش فقر در این نواحی در سال‌های اخیر و نیز چالش‌های پیش روی توسعه روستایی، به گسترش و توسعه گردشگری در نواحی روستایی فقیر که دارای پتانسیل‌های بالقوه و بالفعلی جهت جذب گردشگر دارند، تأکید می‌کنند (خیاطی، ۱۳۸۲: ۳۱). ابوالقاسم شریف‌زاده و همایون مرادنژاد (۱۳۸۱) در مقاله‌ای با عنوان توسعه پایدار و گردشگری روستایی، گردشگری روستایی را به صورت مفهومی مورد بررسی قرار داده و ضمن تعریف ابعاد پایداری در گردشگری روستایی و کارکردهای گردشگری روستایی در راستای توسعه منابع انسانی با توجه به ظرفیت‌های گسترده کشور، معیارهای پایداری در صنعت گردشگری را برمی‌شمرد. Sangiorgi و Dragoni Gaukstad در مجله انجمن اروپا با تأکید بر شیوه‌های معماری مسکن روستایی به عنوان میراث فرهنگی و ملی ضمن اشاره به انواع مسکن سنتی در کشورهای اروپایی به نحوه معماری و شیوه‌های ساخت آن هم پرداخته‌اند. کریستیان برومیرزه در کتاب مسکن و معماری در جامعه روستایی گیلان (مطالعات مردم شناسی) به شیوه‌های اصیل زندگی در گیلان و معماری مسکن آن ناحیه پرداخته است. زرگر در فصل اول کتاب درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران، به مطالعه معماری روستایی قبل و پس از پیروزی انقلاب اسلامی و سابقه آموزش معماری روستایی در دانشکده‌های معماری پرداخته و ویژگی‌های معماری روستایی در ایران و بهسازی کالبدی روستاها را در نگاه ارباب و رعیتی بررسی نموده است.

ماکس دروئو نیز در جغرافیای انسانی، به مسائل مربوط به مسکن روستایی پرداخته است و در آن تجمع و تفرق و ضریب تفرق و عوامل مؤثر در توضیح پراکندگی مسکن، را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. همچنین به انواع روستاها و شکل آنها در نواحی مختلف پرداخته که در انتهای این فصل اجزاء مسکن روستایی مانند: بام خانه‌ها را در سرزمین‌های مدیترانه‌ای و جنب مدیترانه، مصالح و نقشه خانه‌ها را مورد بررسی قرار داده و به تشریح بروز تحول در خانه‌های روستایی پرداخته است. پروفیسور تولون در کتاب جغرافیای سکونت و سکونتگاه‌های روستایی به بررسی وضعیت مسکن و تاریخچه پیدایش مسکن و سکونتگاه‌های روستایی پرداخته است و انواع سکونتگاه‌ها را بخصوص در کشورهای در حال توسعه با توجه به نوع معیشت و فعالیت‌های اقتصادی آنها به طور مفصل تشریح نموده است.

۲-۲. دیدگاه‌ها و نظریه‌های گردشگری روستایی

از دیدگاه زیست محیطی توجه به فواید گردشگری نباید مانع از پرداختن به جنبه‌های نامطلوب این پدیده شود (بیک محمدی، ۱۳۷۴: ۱۲۷). مطالعات سازمان ملل در مورد تأثیر گردشگری بر کشورهای در حال توسعه نشان از آن دارد که با وجود این که گردشگری موجب شکوفایی اقتصادی کشورهای میزبان گردیده و مبادلات فرهنگی را بین کشورهای مختلف قوت بخشیده ولی از طرف دیگر موجب خلل‌های اجتماعی و زیست محیطی نیز شده است از این رو ضرورت

پرداختن به گردشگری در مفاهیمی از پایداری الزامی است (این‌دینگتن، ۱۳۷۴: ۱). از دیدگاه روانشناسی، شناخت حالات و شخصیت گوناگون جهانگردان همچون اهداف و انگیزه‌های آنان برای توسعه و ترویج جهانگردی و تعیین سیاست‌ها و خط‌مشی‌های آن از دیدگاه روانشناسی ضروری است (الوانی و دهدشتی، ۱۳۷۳: ۱۱۱). اقتصاددانان جهانگردی را از نظر عرضه و تقاضا، تراز پرداخت‌ها، مبادلات خارجی، اشتغال، درآمد ملی، توسعه و سایر عوامل مورد بررسی قرار داده و الگوهای را در این زمینه ارائه می‌دهند (پاپلی‌یزدی و سقایی، ۱۳۸۶: ۶۴). دیدگاه اقتصادی گردشگری به صورت یک بخش فعال اقتصادی می‌تواند از عامل کار، بیشتر از سایر عوامل استفاده کند و موجب بالا رفتن سطح اشتغال گردد (Rajan, 2002: 43). از دیدگاه جامعه‌شناسی، جهانگردی سبب رشد شخصیت و شکوفایی استعدادها و ارتقای سطح دانش و معرفت افراد می‌گردد و طبیعتاً انسان را از خود محوری جدا می‌سازد و او را به سمت وحدت انسانی و جهان وطنی سوق می‌دهد (رحیمی نیک، ملکنی: ۱۳۷۶: ۲۶۷). همچنین از دیدگاه سیاسی جهانگردی به مثابه پلی می‌ماند که ملت‌ها را با دیگر ملل جهانی مرتبط می‌سازد و از این طریق راه‌آورددهای فراوانی حاصل می‌گردد که از آن جمله کسب امتیازات سیاسی و اقتصادی برای کشورهای جاذب جهانگردی است. همچنین برخی از دولت‌ها ممکن است جهانگردی را وسیله‌ای جهت توسعه تبلیغات مبانی ایدئولوژیکی خودشان قرار دهند (منشی‌زاده، ۱۳۷۶: ۹۴). برخی نویسندگان بر فرهنگ تأکید می‌کنند و نقش آن را در شکل‌گیری، رشد و توسعه گردشگری اساسی می‌دانند و فرهنگ را سنگ بنای توسعه گردشگری در نظر می‌گیرند (Jafari, 2000:4). در پردازش فرهنگی گردشگری، شناخت محصولات سنتی و روش‌های تولید، زبان و گویش‌های محلی، مکان‌های تاریخی و مناظر طبیعی و به طور کلی نشانه‌های فرهنگی که به عنوان هسته‌های نژادی در ضمیر ناخودآگاه جامعه حک شده‌اند ضروری است (Jenkins, 2000: 307). گردشگری از دیدگاه جغرافیا به عنوان بزرگترین زمینه معیشتی انسان در سراسر جهان پیوستگی تنگاتنگی با جغرافیا دارد. توریسم بر دو عامل انسان و مکان تکیه دارد و بدون انسان و محیط چنین واژه‌ای اساساً نمی‌تواند عینیت یابد (رهنمایی، ۱۳۷۶: ۲۸).

۳. روش‌شناسی تحقیق

در روستاهای شمال کشور علاوه بر جاذبه‌های طبیعی، عناصر موجود در روستا نیز می‌تواند زمینه جذب توریست را تشدید نماید که مسکن روستایی یکی از عناصر مهم و کارآمد در جهت توسعه توریسم روستایی است. بنابراین با لحاظ سوال اصلی تحقیق حاضر که نقش مساکن سنتی روستایی کوهپایه‌ای و کوهستانی، در توسعه توریسم روستایی غرب مازندران چه می‌باشد. سوال‌های زیر مطرح است:

- توسعه توریسم در نواحی روستایی کوهپایه‌ای و کوهستانی چگونه زمینه ساز رونق اقتصادی و بهبود اوضاع معیشتی ساکنان روستاها می‌گردد؟
- ایجاد دهکده گردشگری چگونه موجبات حفظ اصالت و فرهنگ معیشتی و سنتی روستاییان، به خصوص مساکن سنتی آنان را فراهم می‌آورد؟
- کدام عوامل و درچه شرایطی زمینه ساز تغییر در مساکن روستایی منطقه شده است؟

- نفوذ فرهنگ شهری و روابط روستاییان با شهرها تا چه حد در تغییر فرم مساکن و تحولات کارکردی آن نقش داشته است؟
- توسعه توریسم روستایی در ناحیه چه سهمی در کاهش مهاجرت‌های بی‌رویه روستاییان به شهرها دارد؟
- روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی علاوه بر برخورداری از جاذبه‌ها و چشم‌اندازهای متنوع طبیعی به دلیل وجود زمینه‌های فرهنگی، سنت‌ها، آداب و رسوم به مکان‌های جذابی برای گردشگران تبدیل شده است. یکی از مهمترین جاذبه‌های توریستی این قبیل روستاها وجود عناصر خاص در آن مانند: مسکن روستایی همراه با سبک و شیوه معماری منحصر به فرد آنهاست که تقریباً در اکثر نقاط کشور پراکنده‌اند و هر کدام دارای معماری و فرهنگ خاص خود می‌باشند و ویژگی‌های منحصر به فرد اجتماعی، فرهنگی و مردم‌شناسی آنها توجه بسیاری از گردشگران را به خود جلب کرده است. نکته قابل توجه در این مطالعه، این است که اجتماع ما روز به روز در حال پیشرفت و توسعه بیشتر است و این پیشرفت اغلب متوجه شهرنشینان می‌باشد. اما روستاییان نیز از این امر بدور نمانده و در حال گذر از دوره سنت به مدرنیته هستند. و این امر جوامع روستایی و عناصر موجود در آن به خصوص مساکن و شیوه معماری آنها را تحت تأثیر عوامل مختلف دچار تحول کرده است. در این گذر، مساکن سنتی روستایی خود به خود در حال تغییر و به جرأت می‌توان گفت رو به فراموشی و نابودی است (روشن ضمیر، ۱۳۸۳: ۴).
- مهمترین اهدافی که در این تحقیق دنبال می‌شود عبارتند از:
- تعیین زمینه‌های توسعه روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی غرب مازندران همراه با حفظ آثار و فرهنگ سنتی و معیشتی روستاییان.
  - تحلیل مساکن سنتی روستایی همراه با شیوه‌های معماری و کارکردهای آن.
  - فراهم آوردن زمینه برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در نواحی روستایی.
  - تعیین و توسعه فعالیت‌های اشتغالزا و ایجاد درآمد در کنار سایر فعالیت‌های اقتصادی سنتی روستاییان.
  - بهبود شرایط زندگی و اقتصادی روستاییان از طریق توسعه توریسم روستایی.
  - فراهم آوردن زمینه شناسایی ابعاد مختلف زندگی روستایی به اشکال مختلف موزه‌های زنده و نمایشگاهی برگزاری جشنواره‌های فرهنگی سنتی روستایی، ایجاد نمایشگاه‌های هنر صنایع دستی و تولیدات روستایی، خدمات و مفاخر روستاهای مورد مطالعه.
  - شناسایی و معرفی روستاهای دارای قابلیت گردشگری بالا جهت حفظ و احیاء فرهنگ سنتی روستایی و توسعه توریسم روستایی در آنها.
  - کاهش مهاجرت‌های روستایی از طریق ایجاد شغل و افزایش درآمد در روستاها.
- بنابراین در این تحقیق با توجه به موضوع و اهداف تحقیق، موارد زیر به عنوان فرضیه مطرح شده است:
۱. با توجه به اقتصاد سنتی معیشتی محدوده مورد مطالعه، فعالیت‌های گردشگری روستایی می‌تواند به عنوان درآمد مکمل، موجب تقویت اقتصادی روستاییان گردد.
  ۲. مساکن سنتی در روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی با کارکردهای مختلف و با بهره‌گیری از جاذبه‌های طبیعی می‌توانند در جذب گردشگر و توسعه گردشگری در ناحیه مورد مطالعه تأثیر گذار باشند.

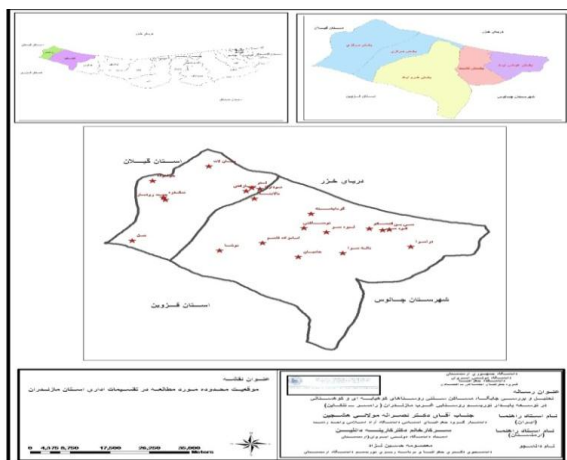
۳. گردشگری در روستاهای محدوده موجب کاهش مهاجرت و تثبیت جمعیت می‌شود.
 ۴. ایجاد دهکده گردشگری می‌تواند ضمن حفظ اصالت و فرهنگ سنتی روستاها، سبب توسعه توریسم روستایی در ناحیه مورد مطالعه گردد.

با توجه به اهداف و فرضیه‌های مذکور، در این تحقیق از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی با بهره‌گیری از مطالعات اسنادی-کتابخانه‌ای و میدانی با استفاده از ابزارهایی مانند: جدول، عکس، مصاحبه و پرسش‌نامه استفاده گردیده و پس از جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها ضمن ساماندهی، تجزیه و تحلیل توسط آزمون کای اسکوئر (χ^2) با نرم افزار SPSS انجام گرفته و نتیجه گیری شده است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش؛ خانوارهای ساکن در روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی شهرستان‌های: رامسر و تنکابن، گردشگران و مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط با روستا در سطح محدوده مورد مطالعه می‌باشد. در محدوده مورد مطالعه مشتمل بر ۲۷۴ آبادی (۱۴۱ آبادی دارای سکنه و ۱۳۳ آبادی خالی از سکنه) است. جامعه مورد نظر تقریباً دارای ویژگی‌ها و صفات مشترک در یک یا چند متغیر مانند: نوع معیشت، فرهنگ، زبان و غیره هستند. این محدوده در مجموع دارای تعداد ۷۵۰۸ خانوار می‌باشد که به صورت تصادفی ۲۰ روستا (۶ روستای کوهپایه‌ای و ۱۴ روستای کوهستانی) به عنوان نمونه برای تحقیق انتخاب شدند. از بین ۲۰ روستا که دارای ۱۴۷۸ خانوار بوده ۳۰۷ خانوار به عنوان نمونه و از بین گردشگران چون آمار دقیقی وجود نداشت تعداد ۳۸۴ نمونه با استفاده از فرمول کوکران و جدول مورگان انتخاب شده است. در مورد مدیران و کارشناسان نیز با توجه به تعداد آنها، تمام شماری صورت گرفته است^۱ بدین ترتیب سه نوع پرسش‌نامه با توجه به اهداف، سوال‌ها و فرضیه‌های تحقیق تهیه، تکمیل، استخراج و تحلیل شده است.

۴. محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه در غرب استان مازندران واقع شده است. این محدوده بین ۵۰ درجه و ۳۵ دقیقه الی ۵۰ درجه و ۴۵ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۳۰ دقیقه الی ۳۶ درجه و ۴۰ دقیقه عرض شمالی واقع گردیده است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران، ۱۳۸۵) و شامل شهرستان‌های: رامسر و تنکابن می‌باشد که از جنوب به استان قزوین، از شرق به شهرستان چالوس، از غرب به استان گیلان و از شمال به دریای خزر مرتبط می‌باشد (مرکز آمار ایران: ۱۳۸۵). ویژگی‌های اقلیمی ناحیه مورد مطالعه متأثر از عوامل جغرافیایی از جمله عرض جغرافیایی، وضعیت توپوگرافی، پهنه وسیع آبی دریای خزر و پهنه‌های جنگلی است (علیرضایی، ۱۳۷۵: ۳). در سال ۱۳۶۵ محدوده مورد مطالعه دارای ۲۱۳۷۸ نفر جمعیت بوده که در سال ۱۳۸۵ به ۱۸۳۷۵ نفر کاهش یافته است. مقایسه جمعیت کنونی محدوده با سال‌های گذشته نشان می‌دهد که این ناحیه کوهستانی، به طور یکنواخت شاهد کاهش تدریجی جمعیت خود می‌باشد.

۱. برای تعیین خانوارهای روستایی و گردشگران نمونه از روش نمونه‌گیری کوکران استفاده شده است بر این اساس، تعداد خانوارهای روستایی نمونه ۳۰۷ خانوار و تعداد گردشگران ۳۸۴ نمونه بدست آمده است.

شکل ۱. جایگاه محدوده مورد مطالعه در تقسیمات سیاسی استان مازندران

۵. یافته‌ها

۵-۱. اشکال توریسم روستایی

روستاهای محدوده مورد مطالعه دارای چشم‌اندازهای زیبایی هستند که به عنوان مکان‌های بیلاقی مورد استفاده گردشگران به ویژه در فصل تابستان قرار می‌گیرند. به طور خلاصه جاذبه‌های گردشگری روستاهای محدوده مورد مطالعه را می‌توان در قالب موارد زیر بیان کرد:

- قابلیت‌ها و جاذبه‌های اکوتوریستی: آرایش پدیده‌های جغرافیایی، مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی در تشکیل آن نقش مؤثری دارند (Sharpley, 2001:52). تنوع و گوناگونی این جاذبه‌ها در مناطق مختلف و روستاهای گوناگون شرایط خاصی به وجود می‌آورد که گردشگران را به سوی خود می‌کشاند. آمار به دست آمده از پرسش‌نامه‌ها حکایت از آن دارد که حدود ۳۶ درصد گردشگران در روستاهای مورد مطالعه، طبیعت‌گرد هستند.

- قابلیت‌ها و جاذبه‌های توریسم فرهنگی: یکی از عمده‌ترین ابعاد گردشگری روستایی در روستاهای نمونه، بعد اجتماعی- فرهنگی گردشگری است. گردشگری پدیده‌ای است اجتماعی- فرهنگی که تأثیرات قابل ملاحظه‌ای در زمینه‌های گوناگون دارد (Herreman, 2000: 78). مؤلفه‌های اجتماعی- فرهنگی اصلی در محدوده مورد مطالعه را می‌توان در قالب سه دسته خلاصه کرد که عبارتند از:

۱. آداب، آیین‌ها، رسم‌ها و فرهنگ عامیانه: روستاهای محدوده از تنوع فرهنگی به ویژه از نظر مراسم و مناسک اجتماعی برخوردار هستند. با توجه به آمار به دست آمده از پرسش‌نامه‌ها، ۲۲ درصد از گردشگران با انگیزه و هدف شناخت و آشنایی با آداب و فرهنگ روستایی از روستاها بازدید می‌نمایند.

۲. هنرها و صنایع دستی: وجود تنوع و جذابیت و هنر نهفته در صنایع روستایی توانسته است گردشگران را به سوی روستاهای محدوده جذب نماید. صنایع دستی روستایی محدوده مورد مطالعه را می‌توان در چهار دسته خلاصه کرد: چوب، پوشاک، گلیم و چادرشب بافی.

۳. مساکن: مساکن سنتی یک نقش بنیادی در جذب گردشگران به ویژه گردشگری غیربومی دارند (دلال‌پور محمدی، ۱۳۷۵: ۲۱۳). مهم‌ترین مؤلفه‌ای که در محدوده مورد مطالعه بسیار مشهود است، جاذبه‌های بافت، ساختار فیزیکی، مساکن و معماری روستایی (جاذبه‌های کالبدی-

فضایی) است که با توجه به قدمت روستا و نوع سازماندهی و نیز محیط جغرافیایی و اقتصاد معیشتی و باورهای حاکم بر روستا، دارای اشکال گوناگون و متنوعی می‌باشد. به طوری که حدود ۳۰ درصد از گردشگران مشتاق را به خود جذب می‌کند.

۵-۲. گونه شناسی مسکن روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی

در بافت روستایی ناحیه مورد مطالعه، دو تیپ از مسکن وجود دارد: مسکن سنتی و بومی: این مسکن شامل سه گونه از مسکن روستایی می‌باشند که به ترتیب قدمت ساخت آنها، به نام‌های سنگی، دارورچین و زیگامه تقسیم بندی می‌شوند. مسکن جدید یا (بلوکه): این مسکن با الهام از سبک مسکن شهری و با مصالح بکار رفته در آن مسکن بنا شده‌اند که قدمت آنها حدود ۱۰ تا ۱۵ سال می‌باشد.

۵-۳. تعداد و توزیع مسکن روستایی

براساس جدول (۱) تعداد مسکن در روستاهای مورد مطالعه ۳۰۴ واحد مسکونی بوده است که تعداد ۸۹ واحد مسکونی با ۲۹ درصد دارورچین، تعداد ۱۰۵ واحد مسکونی با ۳۵ درصد زیگامه و تعداد ۱۱۰ واحد مسکونی با ۳۶ درصد جدید بوده است. ملاحظه می‌شود که ۶۴ درصد از کل واحدهای مسکونی در محدوده مورد مطالعه را واحدهای مسکونی سنتی تشکیل می‌دهد. در چهار روستای نمونه تمامی واحدهای مسکونی سنتی بوده‌اند و سه روستا نیز حدوداً نیمی از واحدهای مسکونی سنتی و نیمی دیگر جدید بوده و بقیه روستاهای مورد مطالعه به تبع کل روستاهای نمونه اغلب سنتی بوده‌اند.

جدول ۱. توزیع تعداد و درصد انواع مسکن روستایی در روستاهای نمونه (۱۳۸۸)

ردیف	نام روستا	انواع مسکن			جمع	درصد		
		دارورچین	زیگامه	جدید		دارورچین	زیگامه	جدید
۱	بالابند	۴	۷	۸	۱۹	۲۱	۳۷	۴۲
۲	تمل	۴	۷	۴	۱۵	۲۷	۴۶	۲۷
۳	تالش‌سرا	۵	۳	۲	۱۰	۵۰	۳۰	۲۰
۴	لتر	۲	۱۰	۸	۲۰	۱۰	۵۰	۴۰
۵	جواهرده	۲	۵	۹	۱۶	۱۳	۳۱	۵۶
۶	تودارک	۲	۶	۷	۱۵	۱۳	۴۰	۴۷
۷	میان‌لات	۴	۶	۷	۱۷	۲۴	۳۵	۴۱
۸	توساکنی	۴	۴	۵	۱۳	۳۱	۳۱	۳۸
۹	گرمایشته	۳	۵	۵	۱۳	۲۴	۳۸	۳۸
۱۰	خانیان	۴	۱	-	۵	۸۰	۲۰	-
۱۱	کنسکوه	۲	۸	۵	۱۵	۱۳	۵۳	۳۴
۱۲	کوهسر	۲	۷	۱	۱۰	۲۰	۷۰	۱۰
۱۳	دراسرا	۶	۷	۴	۱۷	۳۵	۴۱	۲۴
۱۴	سی‌بن	۳	۵	۵	۱۳	۲۴	۳۸	۳۸
۱۵	پیازکش	۶	۶	-	۱۲	۵۰	۵۰	-
۱۶	نمک دره	۵	۱	-	۶	۸۳	۱۷	-
۱۷	نوشا	۳	۲	-	۵	۶۰	۴۰	-
۱۸	امامزاده قاسم	۳	۳	۴	۱۰	۱۳	۳۷	۵۰
۱۹	لیره سر	۱۱	۱۲	۱۲	۳۵	۳۱	۳۴	۳۴
۲۰	جنت‌رودبار	۳	۷	۶	۱۶	۱۹	۴۴	۳۸
۲۱	جمع نقاط	۸۹	۱۰۵	۱۱۰	۳۰۴	۲۹	۳۵	۳۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۸۹

۴-۵. زمینه گردشگری مسکن روستایی

میراث روستایی شامل معماری و چشم‌اندازهای ویژه آن است (Sabattini, Brigitte, 2008:10). این میراث، مسکن و واحدهای تولیدی را شامل می‌شوند که در طی دوره زمانی شکل گرفته و تا مکانیزه شدن گسترش یافته‌اند (Sangiorgi, 2008:5). معماری بومی بخش مهمی از میراث فرهنگی یک سرزمین است که نشان‌دهنده تجلی هنر در داخل بناهای محلی ناشناخته و بی‌نام و کنش‌های متقابل عوامل متعدد و رابطه پیچیده آنهاست و تنها یک عامل در بوجود آمدن شکل کلی مسکن و مجتمع‌های مسکونی مهم تلقی نمی‌شود (زرگر، ۱۳۷۸: ۳۰).

۵-۵. مشخصات مسکن روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی

۵-۵-۱. فرم و کارکرد بنا

در روستاهای مورد مطالعه اکثرخانه‌ها دارای سقف‌هایی کوتاه و اغلب بر روی سکویی قرار گرفته‌اند که گاه به منظور تعادل ساختن شیب زمین و گاه برای جلوگیری از نفوذ رطوبت خاک به داخل اتاق‌ها برپا گردیده است. مجموعه این دو عامل یعنی ارتفاع بیشتر بنا و وجود سکو در زیر آن، خانه‌های این محدوده را از خانه‌های واقع در جلگه، بلندتر می‌نماید. در این ناحیه به علت شیب‌دار بودن زمین به نوعی ایجاد کرسی چینی در بنا را ضروری ساخته است و احداث خانه‌های دو طبقه به فراوانی مشاهده می‌شود. در چنین شرایطی عموماً طبقه همکف تحتانی به محل نگهداری دام، انبارهای علوفه و کاهدان و فضاهای جنبی دیگر اختصاص یافته و در طبقه فوقانی فضاهای سکونتی ساخته شده‌اند. می‌توان گفت در این فرم، محل زندگی انسان و دام تفکیک گشته و مسکن صرفاً مکانی برای استراحت افراد خانوار در نظر گرفته شده است. بنابراین مسکن سنتی و بومی در این ناحیه دارای سه کارکرد ویژه می‌باشند:

- محل نگهداری و انبار محصولات و وسایل کشاورزی

- محل سکونت افراد

- محل زندگی دام و انبار علوفه

این سه کارکرد ذکر شده در مسکن سنتی به طور وضوح مشاهده می‌شود. نمونه مسکن روستایی با سه کارکرد ویژه را می‌توان در روستاهای مدیترانه‌ای و همچنین بعضی نقاط روستایی کشور فرانسه (لوبو، ۱۳۵۴: ۷۷) مشاهده نمود. خانه‌های نواحی موکار مدیترانه‌ای، دارای فرم و کارکردی مشابه مسکن روستایی این ناحیه است. در حقیقت نوع کارکرد مسکن، می‌تواند نشان دهنده نوع فعالیت‌های اقتصادی و طرز معیشت روستاییان، شیوه سکونت آنها و گویای نوع اقلیم مسلط بر ناحیه و ناهمواری‌های موجود در ناحیه باشد.

شکل ۲. کارکردهای مساکن سنتی - روستای بالابند

۵-۵-۲. معماری مسکن

معماری روستایی محدود به لحاظ ماهیت کارکردی و پاسخ‌گویی به نیازهای انسانی، مجموعه‌ای همگن و متشکل با هویت کالبدی خاص را تشکیل می‌دهد که تجلی‌کننده ارتباطات و کارکردها و نقش چند عملکردی فضاهاست.

مسکن دارورچین: این نوع مسکن در سازگاری کامل با اقلیم و نوع فعالیت اقتصادی حاکم بر محدوده مورد مطالعه است که در نواحی کوهپایه‌ای و کوهستانی و محدوده‌هایی که به جنگل نزدیک است، ساخته می‌شوند. کلمه دارورچین از سه لغت دار، به معنی درخت و ور به معنی پهلوی و چین به معنی چیدن تشکیل شده است. ساخت دارورچین اغلب به صورت یک اتاقی با بام لته‌سر اجرا می‌شود. مساکن با دیوار دارورچین و بام لته‌سر محل سکونت کوه‌نشینان است. با توجه به جدول (۱)، روستاهای تالش سرا، نمکدره، نوشا، پیازکش و خانیان بیشترین درصد را در این نوع مساکن دارا می‌باشند و کمترین درصد در روستاهای جواهرده، کنسکوه، جنت رودبار، امامزاده قاسم، لتر و تودارک مشاهده می‌شود که نشان‌دهنده تحولات ناچیز در این روستاهاست. دلیل عمده آن ناشی از دور بودن از مسیر ارتباطی اصلی می‌باشد. در روستاهای نمونه ۲۹ درصد مساکن از نوع دارورچین می‌باشد. نمونه و نحوه ساخت این نوع مساکن را می‌توان در ترکیه به خصوص در منطقه بولو و حوالی آن که ساخت این نوع مساکن به جهت وجود جنگل‌های فراوان، متداول است، مشاهده نمود.

شکل ۳. مسکن دارورچین، روستای بالابند

مسکن زیگامه: نوع دوم خانه‌های بومی و سنتی که از مساکن دارورچین قدمتی کمتری دارند، به نام خانه‌های زیگامه معروف است. قدمت این خانه‌ها حدود ۴۰ سال می‌رسد و در حقیقت

شکل کامل‌شده‌ای از مسکن دارورچین می‌باشد که پس از یکجانشین شدن به صورت دائم آن را تغییر داده‌اند. با توجه به جدول، روستاهای کوهسر، کنسکوه، لتر و پیازکش بیشترین تعداد را در این نوع مسکن دارا می‌باشند. مسکن زیگامه در روستاهای مورد مطالعه حدود ۳۵ درصد مسکن را شامل می‌شوند.

شکل ۴. مسکن زیگامه، روستای کوهسر

مسکن جدید (بلوکه): این مسکن به تقلید و الگوبرداری از مسکن غیر بومیان در محدوده مورد مطالعه ساخته شده که از مصالح جدید و با فونداسیون پرهزینه و مقاوم می‌باشد. در واقع یکی از جنبه‌های تأثیرگذاری افراد غیر بومی، تحول در نوع و شکل ساخت مسکن است. از آنجایی که تعداد گردشگران بسیار زیاد می‌باشد و همه دارای مسکن شخصی نیستند، جهت اقامت خود مسکن روستایی را اجاره می‌کنند و این عامل انگیزه‌ای برای روستاییان جهت ساخت مسکن به سبک جدید با مصالح جدید، شکل‌تر و با وسایل رفاهی بیشتر و اجاره آن به گردشگران ایجاد نموده است. به علت تغییر کارکردها، شکل فرم مسکن نیز تغییر یافته است. به طوری که مسکن به صورت یک طبقه و یا اگر دو طبقه بنا شده باشد، طبقه همکف آن به جای اختصاص به دام به عنوان یک اتاق و فضای اضافی برای استراحت خانواده به خصوص در فصول گرم که ممکن است طبقه دوم را اجاره دهند و یا جهت انبار کردن محصولات و ابزار کشاورزی و وسایل اضافی منزل، به عنوان انباری استفاده شود. با توجه به جدول (۱)، تعداد این مسکن در روستاهای نمونه ۳۳ درصد از مسکن را به خود اختصاص داده‌است.

شکل ۵. مسکن جدید (بلوکه)، روستای لیره سر

۵-۶. توریسم و تحول مساکن سنتی

یکی از تفاوت‌های اساسی میان مسکن بومی و مسکن جدید تفاوت کارکردهاست که به لحاظ تغییر الگو، کاهش مساحت و زیر بنا، تغییر بافت روستا و ... حادث شده است. عمده‌ترین تحولاتی که در مسکن صورت گرفته است به ۳ دسته تقسیم می‌شود که در نتیجه تغییرات فوق کارکردهای مسکن نیز دچار تحول و تغییر گشته است.

۵-۶-۱. تغییر در تیپ و الگوی مسکن

این تغییرات را می‌توان در ابعاد و تعداد فضاهای موجود در مساکن سنتی ملاحظه نمود که به تبع آن نحوه کارکرد مسکن روستایی تأثیر بسزایی را بر جای می‌گذارد. نکته مهم این است که هنوز هم مساکن به صورت دو طبقه ساخته می‌شود اما در فرم جدید طبقه همکف به جای اختصاص به دام برای استفاده افراد خانوار بخصوص در فصول گرم سال که طبقه دوم به افراد مهاجر اجاره می‌دهند در نظر گرفته می‌شود.

۵-۶-۲. تغییر در مصالح و مواد ساختمانی

عمده‌ترین مصالح ساختمانی در مساکن سنتی روستاهای نمونه، چوب و گل می‌باشد. با ورود گردشگران و غیر بومیان به محدوده مورد مطالعه و شروع ساخت و ساز آنها، روستاییان به الگوبرداری از تیپ، فرم و مصالح مساکن این افراد نمودند. در مساکن جدید، بیشترین مصالح مورد استفاده در آن عبارتند از: گچ و آهن، بلوک سیمانی و در پاره‌ای موارد آجر که به تقلید و الگوبرداری از مساکن غیر بومیان و مساکن واقع در شهرهای ساحلی وارد محدوده شده است.

۵-۶-۳. تغییر در ابعاد و هزینه ساخت مسکن

هزینه مسکن را می‌توان به منزله معیار درجه دسترسی خانواده‌ها به مسکن قابل قبول و محیط مناسب به شمار آورد (زنجانی، ۱۳۷۴: ۱۷۹). در روستاها، به دلیل دسترسی به مصالح درمحل، هزینه ساختمان پایین است. اما در ساخت مساکن جدید، مصالح به صورت وارداتی است و متضمن هزینه و حمل و نقل می‌باشد. تغییرات و تحولاتی که بیان گردید، موجب تغییر کارکرد در مساکن جدید می‌شوند. بنابراین، باید گفت ورود گردشگران زمینه‌های تحول در بسیاری از جنبه‌های زندگی روستاییان را فراهم ساخت.

۶. نتایج

۶-۱. آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: با توجه به اقتصاد سنتی معیشتی محدوده مورد مطالعه، فعالیت‌های گردشگری روستایی می‌تواند به عنوان درآمد مکمل، موجب تقویت اقتصادی روستاییان گردد.

بررسی‌های به عمل آمده و آزمون انجام شده بر روی متغیرها در بین روستاییان و مسئولان مبین این مطلب است که با توجه به اقتصاد سنتی معیشتی محدوده مورد مطالعه، فعالیت‌های گردشگری روستایی می‌تواند بعنوان درآمد مکمل، موجب تقویت توان‌های اقتصادی روستاییان گردد. ورود گردشگران به روستاها سبب گسترش امور بازرگانی جدید (توسعه بازارهای محلی و

مانند آن)، افزایش تولیدات روستایی همانند صنایع روستایی، محصولات خانگی و کشاورزی، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، ارائه بیشتر خدمات اقتصادی محلی (اجاره مسکن و فروش محصولات روستایی و ...) شده است که این امر افزایش درآمد را برای ساکنین روستاها در بردارد. از طرف دیگر روستاییانی که دارای زمین بوده‌اند با فروش آن به دلیل گرانی قیمت زمین ناشی از گردشگری و ساخت و سازهای کنترل نشده و بی‌رویه صاحب درآمد هنگفتی شده‌اند که این امر به نوعی منجر به فاصله طبقاتی و درآمدی در بین ساکنین ناحیه مورد مطالعه نیز شده است. بنابراین فرضیه اول تأیید می‌شود زیرا گردشگری توانسته است در محدوده مورد مطالعه موجب فعال شدن سایر بخش‌های اقتصادی شده و موجبات اشتغال و توسعه اقتصادی را فراهم آورد.

جدول ۲. آزمون تأثیر گردشگری در افزایش سطح درآمد ساکنین (دیدگاه روستاییان و کارشناسان)

X^2 جدول در مرز خطای ۱٪	X^2 جدول در مرز خطای ۵٪	$X^2 = \sum \frac{(N - E)^2}{E}$	df
۱۳.۲۸	۹.۴۹	۸۵.۶۵۵	۴
۱۱.۳۴	۷.۸۱	۱۱.۵۰۰	۳

منبع: محاسبات براساس مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۹

فرضیه دوم: مساکن سنتی روستاهای کوهپایه‌ای و کوهستانی با کارکردهای مختلف و با بهره‌گیری از جاذبه‌های طبیعی می‌توانند در جذب گردشگر و توسعه گردشگری در ناحیه مورد مطالعه تأثیر گذار باشند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد از آنجایی که گردشگران غریبه‌هایی هستند که ممکن است براساس حس کنجکاوی خویش به روستاها سفر کنند تا افزون بر دیدن چشم‌اندازهای طبیعی با آدم و رسوم و فرهنگ آنها آشنا شوند، ارزش‌های اجتماعی روستایی، عناصر و عوامل فرهنگی و فولکوریک می‌تواند در جذب گردشگران تأثیر بگذارد. مساکن روستایی محدوده مورد مطالعه به لحاظ ماهیت کارکردی و پاسخ‌گویی به نیازهای انسانی، فعالیت‌های مردمی، عناصر تولیدی و محیط زیست، به صورت مجموعه‌ای همگن و متشکل با هویت و نقشی بنیادی توانسته است در جذب گردشگران، به‌ویژه گردشگران غیر بومی تأثیر بگذارد. جاذبه‌های بافت، ساختار فیزیکی مساکن و معماری آنها توانسته است با جذب گردشگران آنان را به انتخاب مسکن سنتی به جای مکان‌های دیگر نظیر مهمانخانه و هتل، چادر مشخصی و مساکن جدید، جهت اقامت در روستا ترغیب نماید. بنابراین فرضیه دوم نیز تأیید می‌شود زیرا مساکن سنتی روستاهای کوهپایه و کوهستانی با جاذبه‌های خاص توانسته است با جذب گردشگر موجبات توسعه گردشگری را در ناحیه مورد مطالعه فراهم آورد.

جدول ۳. توزیع تعداد پاسخ‌گویان بر حسب مهمترین عامل جذب گردشگران به روستا

X^2 جدول در مرز خطای ۱٪	X^2 جدول در مرز خطای ۵٪	$X^2 = \sum \frac{(N - E)^2}{E}$	df
۱۳.۲۸	۹.۴۹	۷۳.۶۰۳	۴
۱۳.۲۸	۹.۴۹	۵۴.۵۴۲	۴
۱۳.۲۸	۹.۴۹	۳۵.۸۳۸	۴

منبع: محاسبات براساس مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۹

فرضیه سوم: گردشگری در روستاهای مورد مطالعه موجب کاهش مهاجرت و نیز تثبیت جمعیت می‌گردد.

بررسی‌های به عمل آمده نشان می‌دهد که افزایش درآمد ناشی از فروش زمین، ساخت و سازهای کنترل شده، اجاره مسکن و ارائه خدمات و تسهیلات به گردشگران سبب گردید تا روستاییان در شهرها اقدام به خرید مسکن نموده و روستا را به عنوان خانه دوم خود در نظر بگیرند. همچنین وجود راه مناسب و آسفالته و سهولت دسترسی به شهر، کمبود امکانات آموزشی و تسهیلات بهداشتی و درمانی مناسب در روستا و دشواری‌های زیست محیطی و اقلیمی در بیشتر فصول سال در محدوده مورد مطالعه روند مهاجرت روستاییان را به شهرهای اطراف تشدید نموده است. از جمله عوامل مهمی که انگیزه مهاجرت را در بین روستاییان تشدید نموده است فاصله طبقاتی و درآمدی در بین آنهاست. ورود گردشگران و افزایش قیمت زمین روستاییان را ترغیب به فروش زمین‌های خود و یا ساخت و سازهای بی‌رویه نموده که این امر به نوعی منجر به ایجاد فاصله طبقاتی و درآمدی در میان ساکنین روستا شده و زمینه‌های مهاجرت روستاییان را فراهم کرده است. بنابراین در پاسخ به این فرضیه که گردشگری در روستاهای مورد مطالعه تمایل روستاییان را به مهاجرت از منطقه کاهش داده می‌توان گفت که این فرضیه رد شده است.

جدول ۴. آزمون تأثیر گردشگری در میزان تمایل روستاییان به مهاجرت از روستا
(دیدگاه روستاییان و کارشناسان)

X^2 جدول در مرز خطای ۱٪	X^2 جدول در مرز خطای ۵٪	$X^2 = \sum \frac{(N - E)^2}{E}$	df
۱۳.۲۸	۹.۴۹	۸۴.۵۴۷	۴
۱۳.۲۸	۹.۴۹	۶.۱۶۷	۴

منبع: محاسبات براساس مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۹

فرضیه چهارم: ایجاد دهکده گردشگری می‌تواند ضمن حفظ اصالت و فرهنگ سنتی روستاها، سبب توسعه توریسم روستایی در ناحیه مورد مطالعه گردد.

یکی از تأثیراتی که گردشگری در روستاهای مورد مطالعه به جای گذاشته، تحول در مسکن سنتی و تغییر کارکردهای آن بوده است. مساکن سنتی و شیوه معماری آن در کنار جاذبه‌ها و چشم‌اندازهای طبیعی منطقه توجه بسیاری از گردشگران را به خود جلب نموده است. تعداد زیادی از گردشگران مساکن سنتی و جدید را به هتل‌ها و مهمانخانه‌ها جهت اقامت خود در روستا ترجیح داده‌اند. اما به دلیل کمبود فضا و امکانات رفاهی و بهداشتی کافی در مساکن سنتی بسیاری از روستاییان جهت اجاره مسکن خود و جذب بیشتر گردشگران به این نوع مسکن شروع به ایجاد تغییر در آن نمودند به طوری که تعداد بسیاری از این نوع مساکن فرم و ظاهر خود را به مساکنی به سبک مساکن جدید و شهری تغییر شکل دادند. با گذشت زمان و با تأثیرپذیری از ورود گردشگران و با رشد جمعیت و نرخ ساخت و ساز، ساختمان‌های با ساختار سنتی تخریب گردیده و بسیاری از ساخت‌های دیگر در حال حاضر به علت فرسودگی غیر مسکونی شده‌اند و با توجه به این که این گونه ساختمان‌ها در فواصل زمانی کوتاه نیاز به مرمت و بازسازی دارند و در صورت عدم رسیدگی در درازمدت از بین خواهند رفت، بنابراین ضرورت احداث موزه مساکن روستایی در جهت زنده نگهداشتن معماری و فرهنگ منطقه امری ضروری

می‌باشد. زیرا غفلت ورزیدن از مطالعه مساکن سنتی و تشکیل ندادن آرشیوهای علمی از آن جمله موزه در عمل موجب شده که بررسی و کشف روابط موجود بین این مساکن با مسائل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و غیره انسان‌های دوره‌های گوناگون به فراموشی سپرده شود. ایجاد دهکده گردشگری ضمن بقاء فرهنگ سنتی سبب اشتغالزایی نیز در منطقه می‌شود. زیرا با وجود آوردن فضاهایی از قبیل: اقامت، تبلیغات، ایجاد نمایشگاه و بازار روز هفتگی، کارگاه صنایع دستی، بازی‌های سنتی، چایخانه‌ها و رستوران‌های سنتی در طول زمان می‌توان از بیکاری افرادی که مشاغل سنتی را با وجود تکنولوژی از دست می‌دهند، پیشگیری کرد و می‌توان اشتغال که عدم آن یکی از معضلات روستاهاست را هر چند ناچیز پاسخ و زمینه‌های توسعه توریسم روستایی را بهبود بخشید. بنابراین ایجاد دهکده گردشگری ضمن حفظ فرهنگی سنتی می‌تواند سبب توسعه توریسم روستایی در ناحیه مورد مطالعه گردد.

جدول ۵. آزمون تأثیر ایجاد دهکده گردشگری در حفظ و معرفی فرهنگ روستایی بویژه مساکن سنتی (دیدگاه روستاییان، کارشناسان، گردشگران)

χ^2 جدول در مرز خطای ۱٪	χ^2 جدول در مرز خطای ۵٪	$\chi^2 = \sum \frac{(N - E)^2}{E}$	df
۱۳.۲۷	۹.۴۸	۹۰.۸۹۹	۴
۱۳.۲۷	۹.۴۸	۲۶.۶۱۳	۴
۱۱.۳۴	۷.۸۱	۱۴.۱۶۷	۳

منبع: محاسبات براساس مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۹

۲-۶. نتیجه گیری

براساس ارزیابی ساکنین، گردشگران و کارشناسان مساکن سنتی روستایی به دلیل نمایش ترکیبی از ذوق هنری، نوع معیشت، شکل تولید، سیر تکوینی زندگی اجتماعی، قدرت فنی از عوامل مهم جذب گردشگران به منطقه محسوب می‌شوند و گردشگرانی که به روستا سفر می‌کنند براساس حس کنجکاوی خود علاوه بر رویت چشم‌اندازهای طبیعی تمایل بسیاری به آشنا شدن و دیدن آداب و رسوم و فرهنگ روستایی دارند. به طوری که گردشگر را جهت اقامت در روستا ترغیب به اجاره مسکن سنتی به جای مهمانخانه و یا هتل نموده است ورود گردشگران و رشد گردشگری روستایی تأثیر مطلوبی بر افزایش درآمد و بهبود سطح زندگی روستاییان داشته است. این افزایش درآمد ناشی از اجاره مسکن به گردشگران، حمل و نقل، فروش محصولات کشاورزی، صنایع دستی، ارائه خدمات و تسهیلات به گردشگران و می‌باشد. از طرف دیگر براساس ارزیابی ساکنین و مسئولان با هجوم مسافران به روستاها در مناطق کوهپایه‌ای و کوهستانی جهت استفاده از هوای مطلوب و طبیعت منطقه و گذراندن ایام تعطیل، قیمت زمین‌ها افزایش یافته است. فروش زمین و تبدیل زمین‌های کشاورزی و ساخت و سازهای بی‌رویه و کنترل نشده یکی از تجلیات اقتصاد ناسالم است که در پی آن سودهای بی‌شماری نصیب برخی از افراد می‌گردد. تفاوت قیمت بین محصولات کشاورزی و تولیدات خدماتی قابل مقایسه نیست و این مسأله زمینه را برای ورود زمین‌های زراعی و باغی به بورس بازی فراهم می‌کند به طوری که قیمت واقعی تحت الشعاع قیمتی کاذب قرار گرفته و افزایش می‌یابد، در نتیجه روستاییانی که دارای زمین کشاورزی بسیاری بودند با فروش آن صاحب درآمد هنگفتی شده‌اند. از طرفی دیگر اغلب روستاییان که زمین کمتری دارند و به جز کشاورزی مهارت دیگری ندارند با پول فروش زمین خود یک خودرو تهیه کرده به مسافركشی و دیگر شغل‌های کاذب (دست‌فروشی و سرایداری و ...) روی آورده‌اند که این امر به نوعی منجر به فاصله طبقاتی و درآمدی در بین ساکنین ناحیه مورد مطالعه شده است.

افرادی که از شرایط مالی مطلوبی برخوردار نیستند با خرید مسکن در شهر محل زندگی خود را تغییر داده و روستا به عنوان خانه دوم آنها محسوب می‌شود. ضمن این که وجود راه آسفالتی و مناسب و کمبود امکانات و خدمات بهداشتی و آموزشی مناسب زمینه‌های مهاجرت بسیاری از روستاییان را نیز به شهرها تشدید نموده است. در کنار این مسأله شاهد تغییرات و تحولات در مسکن سنتی نیز می‌باشیم و توجه گردشگران به این نوع مسکن از یک سو و کمبود فضا و امکانات رفاهی و بهداشتی کافی در مسکن سنتی از سوی دیگر روستاییان را وادار به تغییر در مسکن جهت اجاره بهتر به گردشگران، نموده است. در نتیجه این تغییرات، مسکن سنتی که به منزله نمادی کلی و قابل لمس و رویت از روش‌های گوناگون و متغیر مادی و معنوی است رو به نابودی پیش می‌رود. بنابراین شناسایی، ثبت و ضبط و معرفی و احیای مسکن سنتی روستایی ناحیه مورد مطالعه می‌تواند ما را در رسیدن به اهداف توسعه توریسم روستایی یاری نماید و ضروری است، مجموعه‌ای که در برگیرنده از تیپ‌های گوناگونی از مسکن روستایی منطقه است همراه با حفظ کارکردهای خویش جهت عرضه و احیاء سنت‌ها، فرهنگ و شیوه‌های معماری در مکانی مناسب به صورت یک اکوموزه (دهکده گردشگری) در نظر گرفته شود تا علاوه بر جذب گردشگر و توسعه توریسم روستایی و رونق اقتصادی منطقه، از نابودی مسکن سنتی نیز جلوگیری نماید.

- آموزش مدیران و برنامه‌ریزان روستاها به اهمیت و ضرورت توجه به گردشگری روستایی و اصول توسعه پایدار زیست محیطی جهت کاهش بحران زیست محیطی.
- انجام مطالعات و تحقیقات کاربردی در زمینه گردشگری روستایی توسط مراکز تحقیقاتی دانشگاهی.
- جلوگیری از ساخت و سازهای بی‌رویه و کنترل نشده در حریم جنگل و افزایش زمین‌های کشاورزی در جهت توسعه گردشگری کشاورزی.
- احیاء و توسعه زیرساخت‌ها، تأسیسات و زیربنای صنعت گردشگری در ناحیه مورد مطالعه.
- ایجاد تشکلهای گردشگری از طریق تعاونی‌ها و بخش خصوصی از طریق جذب جوانان روستایی تحصیل کرده با برخورداری از تسهیلات اعتباری و توزیع بهینه درآمد و اشتغال حاصل از صنعت گردشگری در میان تمام افراد ساکن ناحیه مورد مطالعه.
- مشارکت نهادهای اجرایی در جهت گسترش صنعت گردشگری و ایجاد بازارهای روزانه و هفتگی صنایع دستی روستاییان و سایر تولیدات روستایی.
- سرمایه گذاری در بخش‌های زیربنایی (جاده، هتل، رستوران، پارک‌های تفریحی و ...) و تأمین امنیت کامل از نظر روانی و تبلیغ آن و تضمین سلامتی گردشگران.
- ایجاد اکوموزه (دهکده گردشگری) مکان مناسبی برای معرفی فرهنگ و حفظ و حراست ارزش‌های فرهنگی روستاهای ناحیه می‌باشد و می‌تواند به عنوان همکاری فعال برای ناحیه بومی و شرکت‌ها، سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با گردشگری در نظر گرفته شود.
- چاپ و تکثیر بروشور از نقاط دیدنی، آثار باستانی و تاریخی، فرهنگ مردم و ترجمه آن به زبان‌های مختلف.

۷. منابع

۱. الوانی، سید مهدی و دهدشتی، زهره، ۱۳۷۳، **اصول و مبانی جهانگردی، معاونت اقتصادی و برنامه‌ریزی، بنیاد مستضعفان و جانبازان اسلامی.**
۲. ایندینگتن، جی ام، ۱۳۷۴، **اکوتوریسم، ترجمه اسماعیل کهرم، سازمان حفاظت محیط زیست.**
۳. بیک‌محمدی، حسن، ۱۳۷۴، **جاذبه‌های جهانگردی سیستان و بلوچستان، فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی، سال دهم، شماره ۳۸.**

۴. پاپلی یزدی، محمدحسن و سقایی، مهدی، ۱۳۸۶، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، چاپ اول، انتشارات سمت.
۵. حافظ نیا، محمد رضا، ۱۳۸۶، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت، تهران.
۶. خیاطی، مهدی، ۱۳۸۲، **توریسم روستایی و تأثیر آن بر جوامع روستایی**، ماهنامه جهاد، شماره ۲۵۷.
۷. دلال پور محمدی، محمدرضا، ۱۳۷۵، **برخی ملاحظات برنامه‌ریزی و طراحی در بافت فیزیکی مجتمع‌های مسکونی**، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، شماره ۳-۴.
۸. رحیمی نیک، اعظم و ملکمی، افسانه، ۱۳۷۶، **مجموعه مقالات جهانگردی کیش**، جلد دوم.
۹. روشن ضمیر، رضا، ۱۳۸۴، **برنامه‌ریزی روستایی**، همایش توسعه پایدار، تابستان.
۱۰. رهنمایی، محمد تقی، ۱۳۷۶، **مجموعه مقالات سمینار جغرافیا**، جلد سوم.
۱۱. زرگر، اکبر، ۱۳۷۸، **درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران**، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۱۲. زنجانی، حبیب ...، ۱۳۷۴، **برآورد نیاز به مسکن در ۲۰ سال آینده**، مجموعه مقالات اولین سمینار سیاست‌های توسعه مسکن در ایران، جلد اول، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.
۱۳. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران، ۱۳۸۵، **گزارش اقتصادی و اجتماعی استان مازندران**.
۱۴. علیرضایی، محمدحسین، ۱۳۷۵، **مقدمه‌ای بر زمین‌شناسی ایران**، انتشارات سازمان زمین‌شناسی کشور.
۱۵. لوبو، پیر، ۱۳۵۴، **بنیادهای بزرگ زراعی در جهان**، ترجمه دکتر محمود محمودپور، دانشگاه تبریز.
۱۶. منشی‌زاده، رحمت‌اله، ۱۳۷۶، **جهانگردی**، چاپ سوم، انتشارات مسعی، تهران.
۱۷. موسوی، اعظم و صالحی، فرحناز، ۱۳۸۴، **بررسی ابعاد اجتماعی الگوی سنتی و جدید مسکن روستایی**، فصل‌نامه مسکن و انقلاب، شماره ۱۱۲.
۱۸. مهدوی، مسعود، ۱۳۷۸، **مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران**، جلد اول، انتشارات سمت، تهران.
19. Jenkins.T.N, 2000, **putting postmodernity into practice**, Ecological Economics ,Vol.34.
20. Jafari, Jafar & Hamid zargham, 2000, **culture as the Bedrock of Tourism**, Multidisciplinary Landscape of Knowledge.
21. Rajan, Roby., 2002 , **Economy and Remembered Future**, Futures, Vol
22. Herreman, Y., 2000, **Museum and Tourism**, Museum International Magazine ,1994: 813.
23. Sharpley, R., 1997, **Rural Tourism Translated by Monshizadeh, R.**, Nasiri, F; Tehran: Monshi Publication, 2001, 156 p.
24. Sangiorgi, F., 2008, **The Vernacular Rural Heritage: From the Past to the Future; Futuropa**, (A Council of Europe. Magazine)
25. Saeedi, A., 2004, **Issues and Perspective of Rural Construction and Development in Iran; House and Revolution**, No. 108.
26. Sabattini, B., 2008, **The rural vernacular heritage and society in france**, Futurepa A council of Europe Magazine, n°۱. P: 10.